

ΤΟ "EXPANSION EFFECT,"¹ ΕΙΣ ΤΑΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Υπό Κ. Α. ΚΑΛΟΓΡΗ

Ἐπὶ μιᾶς αὐξήσεως τῆς ζήτησεως καὶ τῶν τιμῶν δι' αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τῆς συνολικῆς δαπάνης, ἡ ροπή τοῦ συστήματος πρὸς πληθωρισμὸν ἢ ἀποπληθωρισμὸν², μὲ τοὺς ἄλλους παράγοντας δεδομένους, ἐξαρτᾶται βραχυχρονίως ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα τῆς προσφορᾶς πραγματικοῦ εἰσοδήματος ἢ τὴν output capacity καὶ μακροχρονίως ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν συντελεστὴν προσαρμογῆς τοῦ συστήματος (Adjustment Coefficient).

Ἡ ἰσχύουσα θεωρία τοῦ πληθωρικοῦ κενοῦ, ἡ ὁποία συσχετίζει τὴν ζήτησιν πρὸς τὴν προσφορὰν πραγματικοῦ εἰσοδήματος ἢ πρὸς τὴν output capacity εἶναι ὀρθὴ διὰ τὴν βραχυχρόνιον περίοδον καὶ διὰ τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ὑπὸ καθεστῶς ὑποαπασχολήσεως.

Εἰς τὴν μακροχρόνιον ὁμως περίοδον ἡ ἀπορρόφησης ἢ ὄχι τοῦ πληθωρικοῦ κενοῦ ἐξαρτᾶται ὄχι ἀπὸ τὴν προσφορὰν πραγματικοῦ εἰσοδήματος ἢ τὴν output capacity, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος καὶ ἀπὸ τὴν ταχύτητα τῆς προσαρμογῆς τῆς πρὸς τὴν ζήτησιν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν μὴ ὑπαρξίν ποσοτικῶν καὶ χρονικῶν καθυστερήσεων (lags) τῆς προσφορᾶς παραγωγικῆς ἰκανότητος πρὸς τὴν ζήτησίν τῆς.

Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο εὐρίσκεται μία βασικὴ διαφορὰ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καὶ τοῦ πληθωρισμοῦ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας καὶ εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας.

Αἱ ἀνεπτυγμένας χῶραι ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειμμα ἐνεργοῦ ζήτησεως καὶ ὑποαπασχόλησιν. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὑπὸ καθεστῶς ὑποαπασχολήσεως ὑπάρ-

1. Ὁ ὅρος Expansion Effect χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν παρούσαν ἀνάλυσιν μὲ κάπως διάφορον περιεχόμενον ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τὸν J. Hicks καὶ τὸν O. Lange. Εἰς τὴν παρούσαν ἀνάλυσιν σημαίνει τὴν αὐξήσιν τοῦ προϊόντος ἢ τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος δι' ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς, συνεπείᾳ μιᾶς ὑψώσεως τῶν τιμῶν δι' αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τῆς ζήτησεως.

2. Ὁ ὅρος ἀποπληθωρισμὸς χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν βαθμιαίαν ἀπορρόφησην τῶν πληθωρικῶν τάσεων τοῦ συστήματος ὑπὸ τῶν ἰσθίων του δυνάμεων καὶ διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἀντιπληθωρισμὸν, δηλαδὴ τὴν ἀπορρόφησην τῶν πληθωρικῶν πιέσεων, διὰ μέτρων τῆς νομισματικῆς, πιστωτικῆς, δημοσιονομικῆς, ἐμπορικῆς πολιτικῆς.

χει ἓνα ἀπόθεμα ἀδρανῶν παραγωγικῆς δυναμικότητος μὲ ὑψηλὴν παραγωγικότητα, μὲ μεγάλην εὐκαμψίαν καὶ μέγαν συντελεστὴν προσαρμογῆς. Διὰ τῆς διοχετεύσεως νέων χρηματικῶν μέσων θὰ αὐξηθῆ ἡ ἐνεργὸς ζήτησις καὶ διὰ τῶν δευτερογενῶν ἐπιδράσεων ἡ ἀπασχόλησις καὶ τὸ εἰσόδημα πολλαπλασιαστικῶς. Διὰ τῶν πολλαπλασιαστικῶν ἐπιδράσεων θὰ αὐξηθῆ τὸ εἰσόδημα ταχύτερον ἀπὸ τὴν συνολικὴν δαπάνην καὶ τὴν ζήτησιν.

Δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν μεγαλύτεραν τοῦ ἀναλόγου ταύτην αὐξήσιν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος ἐπὶ μιᾶς αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων «θετικὸν νομισματικὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος». Διὰ τοῦ θετικοῦ αὐτοῦ νομισματικοῦ ἀποτελέσματος ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος δημιουργεῖται ἡ κυρία ὀργανικὴ δύναμις ὀπροφορήσεως τῶν πληθωρικῶν τάσεων καὶ ἰσορροπιστικὴ ἐπίδρασις τοῦ συστήματος.

Ἰπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς ἡ πολιτικὴ τοῦ κρατικοῦ ἑλλείμματος (Deficit spending) τῆς ἐγχύσεως (injection) καὶ ἡ Cheap money policy δὲν εἶναι πληθωρικὴ καὶ ἡ φράσις : ὅταν ὑπάρχῃ ὑποαπασχόλησις τὸ νέον χρῆμα δὲν εἶναι πληθωρικόν, δύναται νὰ εἶναι εἰς μίαν τοῦλάχιστον περίπτωσιν ἀληθῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθὲς ὑπὸ ὅλας τὰς συνθήκας, ἡ δὲ παραγνώρισις τῆς σημασίας τῶν ὑποθέσεων μειώνει τὴν ἰσχὺν τῆς θεωρίας.

Μετὰ τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πληθωρισμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος. Ἐὰν ἡ ἐλαστικότης ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος εἶναι μικροτέρα τῆς μονάδος, ὅπως πράγματι πρέπει νὰ συμβαίη εἰς μίαν οἰκονομίαν πλήρους ἀπασχολήσεως μὲ δεδομένην καὶ ἀμετάβλητον τὴν παραγωγικότητα, τὸ νομισματικὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος θὰ εἶναι ἀρνητικὸν δηλαδὴ τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα θὰ αὐξάνεται βραδύτερον ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τὴν ζήτησιν. Ἰπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς θὰ ὑπάρξουν ποσοτικαὶ καὶ χρονικαὶ καθυστερήσεις τῆς προσφορᾶς ἐν σχέσει μὲ τὴν αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς ζήτησεως (lags), δηλαδὴ θὰ ὑπάρξῃ ὑπερζήτησις (excess demand) καὶ πληθωρισμός. Διὰ τῆς μεγάλης ὁμως καὶ ταχέως αὐξανομένης παραγωγικότητος, διὰ τῆς μεγάλης εὐκαμψίας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ συντελεστοῦ προσαρμογῆς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν διαθέτει σοβαρὰν δύναμιν ἀπορροφήσεως τῶν πληθωρικῶν πιέσεων, χαλιναγωγίσεως τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ ἀποφυγῆς τοῦ ὑπερπληθωρισμοῦ. Τὸ ἀναλυτικὸν τοῦτο συμπέρασμα εἶναι σύμφωνον καὶ μὲ τὴν ἐμπειρίαν ἐπὶ τοῦ πληθωρισμοῦ εἰς τὰς χώρας αὐτάς.

Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ἀντιθέτως χώρας δὲν ὑπάρχει ἑλλεμμα ἐνεργοῦ ζήτησεως, ἀλλὰ μόνιμος ἀνεργία καὶ ὑποαπασχόλησις ὑπαναπτύξεως, κυρίως ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς κρυφῆς ὑποαπασχολήσεως (disguised unemployment) εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς παρασιτικὰς ἢ χαμηλῆς παραγωγικότητος ἀπασχολήσεις εἰς τὰ ἀστικά κέντρα. Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας τοῦ ὑποτεθέντος

τύπου υπάρχουν άδρανεις παραγωγικοί πόροι και κυρίως εργασία, αλλά δεν υπάρχει παραγωγικός εξοπλισμός, όργανωσις και ειδικευμένοι συμπληρωματικοί υπηρσεΐαι. Οί μὴ συμπληρωματικοί συντελεσται, οί όποιοι δεν είναι δυνατόν να συνδυασθούν παραγωγικώς δεν άποτελούν παραγωγικήν δυναμικότητα και συνεπώς εις τας χώρας αυτές δεν υπάρχει άδρανής παραγωγική δυναμικότης (excess capacity). Υπό τας συνθήκας αυτές νέα προσφορά πραγματικού εισοδήματος, αποκλεισμένων τών εισαγωγών, δύναται να προέλθη μόνον από την προσθήκην νέας παραγωγικής δυναμικότητος είτε δι' επέκτασεως τῆς παραγωγῆς, είτε δι' αύξήσεως τῆς παραγωγικότητος, είτε δι' άμφοτέρων. Ούτοι τó πρόβλημα τῆς αύξήσεως τῆς προσφορᾶς εις τας ύπαναπτύκτους χώρας άιιάγεται εις την ελαστικότητα τῆς επέκτασεως τῆς παραγωγικῆς ικανότητος και είναι εκ τῆς φύσεώς του μακροχρόνιον.

Εις τας ύπαναπτύκτους όμως χώρας εν αντιθέσει με τας ανεπτυγμένας δια λόγους, τούς όποίους θά αναλύσω κατωτέρω, ή ελαστικότης επέκτασεως τῆς παραγωγικῆς ικανότητος είναι μικροτέρα τῆς μονάδος και συνεπώς τó νομισματικόν αποτέλεσμα επί τοῦ εισοδήματος και τó Expansion Effect θά είναι άρνητικόν με συνέπειαν χρονικὰς και ποσοτικὰς καθυστερήσεις τῆς προσφορᾶς παραγωγικῆς ικανότητος έναντι τῆς αύξήσεως τών χρηματικῶν μέσων και τῆς ζητήσεως και έντονον ροπήν πρὸς πληθωρισμόν, ό όποϊος δια δευτερογενῶν πληθωρικῶν επιδράσεων θά τείνη νά εξελιχθῆ εις ύπερπληθωρισμόν. Υπό τας συνθήκας αυτές ή φράσις : όταν ύπάρχη ύποαπασχόλησις τó νέον χρῆμα δεν είναι πληθωρικόν περιέχει σφάλμα, τó σφάλμα νά νομίζη κανείς ότι : ό,τι είναι άληθές υπό ώρισμένας συνθήκας θά είναι επίσης άληθές και υπό άλλαι τας συνθήκας. Άπό τó σφάλμα αυτό ύποφέρει ή άποψις ότι ό πληθωρισμός δύναται νά χρησιμοποιηθῆ ως αποφασιστικόν μέσον τῆς οικονομικῆς αναπτύξεως, ή όποία παρ' ήμιν είναι γνωστή ως θεωρία τοῦ παραγωγικοῦ χαρτονομίσματος και ή όποία εύτυχῶς αποκρούεται: υπό τοῦ συνόλου σχεδόν τών οικονομολόγων εις την Χώραν αυτήν.

Έκ τῆς προηγηθείσης αναλύσεως προκύπτει, ότι τó Expansion Effect έχει άξίαν παράγοντος-κλειδός δια τήν ίσοροπίαν και τήν σταθερότητα και εις τας ανεπτυγμένας και εις τας ύπαναπτύκτους χώρας.

Δια τας ύπαναπτύκτους όμως χώρας, αί όποιαί έχουν ανεκμεταλλεύτους τας πηγὰς τών παραγωγικῶν των πόρων, τó Expansion Effect τοῦ καθορισθέντος τύπου έχει μεγαλυτέραν άξίαν δια τήν αύξησιν τοῦ πραγματικοῦ εισοδήματος και μία όριακή αύξησις τοῦ πραγματικοῦ εισοδήματος έχει επίσης μεγαλυτέραν άξίαν εις αυτές από την αυτήν αύξησιν εις τας ανεπτυγμένας χώρας.

Ούτως ή ανάλυσις τοῦ Expansion Effect ειδικώτερον δια τας ύπαναπτύκτους χώρας έχει ιδιαιζόντως μεγάλην άξίαν και δια τó πρόβλημα τοῦ πληθωρισμοῦ και τῆς σταθερότητος, ή όποία άποτελεῖ ουσιώδη βάση τῆς οίκο-

νομικῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ Expansion Effect μαζί με τὸ Productivity Effect ἀποτελοῦν τὸν δυναμικὸν πυρῆνα τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Εἰς τὴν οὐσίαν ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, τῆς ὁποίας τὸ οὐσιῶδες κριτήριον εἶναι τὸ μέγεθος τοῦ πραγματικοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδηματος καὶ ὁ ρυθμὸς μεταβολῆς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν συσσώρευσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν δύο αὐτῶν Effects.

* * *

Ἡ παραγωγικὴ ἱκανότης μιᾶς χώρας προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν παραγωγικότητα καὶ ἡ ἐλαστικότης τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς παραγωγικότητος. Ἡ ἐλαστικότης ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς ἀποτελεῖ τὸ μέτρον τοῦ Expansion Effect ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω καθορισθεῖσαν ἔννοιάν του.

Μὲ δεδομένην τὴν παραγωγικότητα, ἡ ἐλαστικότης ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν εὐκολίαν μετὰ τὴν ὁποίαν ἡ οἰκονομία δύναται νὰ ἐπεκταθῆ, δηλαδὴ δύναται νὰ ἐπεκτείνῃ τὸν παραγωγικὸν της ἐξοπλισμὸν καὶ τὰς συμπληρωματικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἐργασίας ἐπὶ μιᾶς αὐξήσεως τῆς ζήτησεως καὶ τῶν τιμῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Expansion Effect.

Τὸ Expansion Effect δύναται νὰ εἶναι θετικόν, ἀρνητικόν, ἢ οὐδέτερον. Θετικὸν εἶναι ὅταν ἡ παραγωγὴ ἐπεκτείνεται ταχύτερον ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τὴν ζήτησιν. Ἀρνητικὸν ὅταν ἡ παραγωγὴ ἐπεκτείνεται βραδύτερον ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τὴν ζήτησιν καὶ οὐδέτερον ὅταν ἐπεκτείνεται μετὰ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν.

Ὅταν τὸ Expansion Effect εἶναι θετικόν, μία ὑψώσις τῶν τιμῶν θὰ ὀδηγήσῃ μακροχρονίως, τῶν ἄλλων παραγόντων παραμενοντων ἀμεταβλήτων, εἰς ἰσορροπίαν μετὰ χαμηλότερον ἐπίπεδον τιμῶν. Ὅταν τὸ Expansion Effect εἶναι οὐδέτερον εἰς ἰσορροπίαν μετὰ τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τιμῶν καὶ ὅταν εἶναι ἀρνητικὸν εἰς ὑπερζήτησιν καὶ πληθωρισμὸν.

Ἡ ἐλαστικότης τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς τὸ εἶδος τοῦ Expansionary Effect ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἔκτασιν καὶ ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς ἐπιχειρηματικότητος, ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα τῆς προσφορᾶς παραγωγικῶν συντελεστῶν, τεχνολογικῆς προόδου καὶ εἰδικεύσεως, ἀπὸ τὴν ἐλαστικότητα τῆς ὑποκαταστάσεως καὶ τὴν συμπληρωματικότητα τῶν συντελεστῶν, ἀπὸ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν μορφήν τῶν ἀγορῶν καὶ ἀπὸ τὴν εὐκαμψίαν τοῦ συστήματος.

Ἐὰν ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις αὗται καὶ μία διευρυνομένη καὶ σχετικῶς καθαρὰ ἀγορὰ τοῦ πλήρους πολυπωλίου διὰ νὰ λειτουργήσουν τὰ ἐπιχειρηματικὰ κίνητρα καὶ αἱ βασικαὶ τάσεις καὶ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, θὰ ἐκπληροῦνται τρεῖς ἀμεσοὶ βασικοὶ ὅροι τῆς ἐλαστικότητος τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς καὶ ὑψηλοῦ συντελεστοῦ προσαρμογῆς :

1. Ἡ ὑψωσις τῆς τιμῆς δημιουργοῦσα ὑπερκανονικὸν κέρδος θὰ καθιστᾷ δυνατὴν καὶ συμφέρουσαν τὴν ἐπέκτασιν τῶν παλαιῶν καὶ τὴν εἰσοδον νέων ἐπιχειρήσεων εἰς τοὺς κλάδους καὶ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν δημιουργίαν νέων κλάδων παραγωγῆς.

2. Ἡ αὔξησις τοῦ ὕγκου τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος θὰ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ κόστους.

3. Θὰ ὑπάρξῃ μεγάλη εὐκαμψία (flexibility) καὶ μεγάλες συντελεστῆς προσαρμογῆς τοῦ συστήματος.

Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας δὲν ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν ἐπιθυμητὸν βαθμὸν οἱ ἀναγκαῖοι ὄροι δι' ἓνα θετικὸν ἢ οὐδέτερον Expansion Effect καὶ μία εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἐπέκτασιν μεταβολὴ τῶν παραγόντων αὐτῶν ἀπαιτεῖ χρόνον, καὶ μεγάλην προσπάθειαν. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνωνται μεταβολαὶ εἰς τοὺς παθητικὰς παράγοντας καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα.

Ἐκ λόγων φυσικοτεχνικῶν, ὀργανωτικῶν, σχεδιασμοῦ καὶ ἐκτελέσεως, ἐκ λόγων ἀναγομένων εἰς τὰς ροπὰς καὶ τὰς ἀποφάσεις, καὶ ἐκ λόγων κοινωνικῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ἢ ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς ἀπαιτεῖ χρόνον καὶ ἡ ἐλαστικότης τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς εἶναι μεγαλύτερα ὅσον περισσότερον μακροχρόνιος γίνεται ἡ περίοδος καὶ ὅσον περισσότερον ἀνεπτυγμένη εἶναι μία χώρα.

Τὰ σπουδαιότερα ἐμπόδια δι' ἓνα θετικὸν ἢ οὐδέτερον καὶ ταχὺ Expansionary Effect εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας εἶναι : ἡ χαμηλὴ ἐπιχειρηματικότης, ἡ ἀνελαστικὴ προσφορά τοῦ παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῶν ἐιδικευμένων ὑπηρεσιῶν καὶ ἡ μικρὰ συμπληρωματικότης, ἡ χαμηλὴ ὀργάνωσις καὶ ἡ ἀγορά. Ἡ μεγάλη, ἀκαμψία τοῦ συστήματος, δημιουργεῖ τὸν μικρὸν συντελεστὴν προσαρμογῆς. Εἰς τὰ ἀρχικὰ στάδια τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἀποφασιστικώτερον ἐμπόδιον εἶναι ἡ ἔλλειψις τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ εἰς τὰ μεταγενέστερα ἡ ὀργάνωσις (Ζολώτας) καὶ ἡ στενότης τῶν ἐιδικευμένων ὑπηρεσιῶν (Hicks) :

1. Ἡ ἐπιχειρηματικότης. Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας δὲν ὑπάρχει πολὺ ἀνεπτυγμένη ἐπιχειρηματικὴ τάξις μὲ ἰσχυρὰν ἐπινοητικὴν δύναμιν, πρωτοβουλίαν καὶ εὐκινήσιαν δυναμένην νὰ ἀποτελέσῃ τὸν μοχλὸν τῶν ταχειῶν καὶ ἀπατελεσματικῶν προσαρμογῶν τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν τιμῶν καὶ τῶν ἄλλων κοινωνικοοικονομικῶν δεδομένων καὶ μεγεθῶν. Ἡ κρατικὴ ἐπίσης ἐπιχειρηματικότης δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὸ ἀπαραίτητον ἐπίπεδον διὰ νὰ ἀποτελέσῃ παράγοντα συμπληρώσεως, καθοδηγήσεως καὶ υποκαταστάσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικότητος. Αἱ ἐπιχειρηματικαὶ ἱκανότητες καὶ ἡ ἐπιχειρηματικὴ συμπεριφορὰ εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν ἐπέκτασιν, εἶναι ὁμως ἐπίσης ἐν μέρει καὶ καρπὸς τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν κινήτρων τὰ ὅποια προσφέρει τὸ περιβάλλον τοῦτο.

2. Ἡ ἐλαστικότητα τῆς προσφορᾶς καὶ ἡ συμπληρωματικότητα τῶν παραγωγικῶν μέσων. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ επέκτασις τῆς παραγωγῆς χωρὶς ἐλαστικὴν προσφορὰν συμπληρωματικῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν, κεφαλαίου, ἐργασίας καὶ ἐδάφους.

Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ὁμοῦ χώρας ἡ καμπύλη προσφορᾶς τῶν διαφόρων παραγωγικῶν συντελεστῶν παρουσιάζει ποικίλλουσαν ἐλαστικότητα, μικρὰν ἐλαστικότητα ὑποκαταστάσεως καὶ μικρὰν συμπληρωματικότητα. Ἡ προσφορὰ παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ εἰδικευμένων ὑπηρεσιῶν εἶναι πολὺ ἀνελαστικὴ, τῆς ἀμορφώτου καὶ ἀνειδικεύτου ἐργασίας πολὺ ἐλαστικὴ καὶ τοῦ ἐδάφους σχετικῶς ἀνελαστικὴ.

Αἱ ὑπανάπτυκτοι χώραι χαρακτηρίζονται ἀπὸ πτωχὸν τεχνικοοικονομικὸν περιβάλλον καὶ μικρὰν συσσώρευσιν πραγματικοῦ κεφαλαίου, μικρὸν συνολικὸν καὶ κατὰ κεφαλὴν πραγματικὸν εἰσοδήμα καὶ ὑψηλὴν ροπὴν πρὸς καταλάωσιν, ὑψηλὴν ροπὴν πρὸς ἀποθησαυρισμὸν καὶ ἐξαγωγήν ἔθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ μεγάλην εἰσοδηματικὴν ἐλαστικότητα δι' εἰσαγωγᾶς καταναλωτικῶν ἰδίως ἀγαθῶν. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν καὶ ροπῶν εἶναι ἡ ἀνελαστικὴ προσφορὰ τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως καὶ τοῦ παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἶναι ὑπανάπτυκτον καὶ ἀπροσάρμοστον. Ἡ κατὰ κάτοικον δημοσία δαπάνη δι' ἐκπαίδευσιν εἰς μίαν ἀντιπροσωπευτικὴν ὁμάδα ὑπαναπτύκτων χωρῶν κυμαίνεται ἀπὸ 0,5 δολλάρια—5,7 δολλάρια. Εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ἡ δαπάνη αὕτη κυμαίνεται ἀπὸ 24 μέχρι 80,3 δολλάρια. Ἡ ἀναλογία τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἡ διατιθεμένη διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας εἶναι κάτω τοῦ 50 % τῶν ἀντιστοίχων ἀναλογιῶν εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας. Ἡ ἀνὰ 1.000 κατοίκους ἀναλογία διδασκάλων στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας κυμαίνεται ἀπὸ 0,63 μέχρι 2,40 εἰς δὲ τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ἀπὸ 2,63 μέχρι 5,43. Ἡ ἀναλογία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν ἐπὶ 100.000 κατοίκων εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας κυμαίνεται ἀπὸ 8 μέχρι 189, καὶ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ἀπὸ 338 μέχρι 1783. Ἡ ἀναλογία τῆς δαπάνης διὰ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν δαπανῶν ἐκπαιδεύσεως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τεχνικῶν ἐπὶ 100.000 κατοίκων εἶναι μικρὸς.

Ἀποτέλεσμα τῆς κατάστασεως ταύτης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἶναι χαμηλὴ στάθμη τῆς γενικῆς μορφώσεως, χαμηλὸν ἐπίπεδον τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰδικεύσεως καὶ τεχνολογικῆς πρόοδου καὶ ἀνελαστικὴ προσφορὰ τῶν εἰδικευμένων ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος εἰς τὸ ἀνώτερον, μέσον καὶ κατώτερον ἐπίπεδον. Ἡ προσφορὰ ἐπίσης τοῦ ἐδάφους εἶναι σχετικῶς ἀνελαστικὴ λόγῳ τῆς περιορισμένης δυνατότητος συμπεριλήψεως νέων ἐδαφῶν εἰς τὴν καλλιέργειαν.

Ούτως ἡ ἔλαστικότης τῆς προσφορᾶς, ἡ ἔλαστικότης ὑποκταστᾶσεως τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ ἡ συμπληρωματικότης των εἶναι μικρὰ καὶ ἀναπτύσσεται βραδέως. Ἐδῶ εὐρίσκεται μία πολὺ σημαντικὴ πηγὴ ἀκαμψίας τοῦ συστήματος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν.

3. Ἡ ὀργάνωσις. Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ὑπάρχει χαμηλὴ ὀργάνωσις καὶ ὀργανωτικότης τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ κράτους. Ἄν καὶ ἡ ὀργανωτικότης εἶναι ἐν τινι μέτρῳ συνδεδεμένη μετὰ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα κλίθε λαοῦ, συνδέεται ἐπίσης καὶ μετὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς του.

4. Αἱ ἀγοραί. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἶναι μικρὰ λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν στερεοποιήσεων ἢ ἐξαγωγῶν μέρους αὐτοῦ, αἱ ὑποῖαι ἐνεργοῦν ὡς διαρροαί (leakages), δεσπόζειται ἀπὸ μονοπωλικὰ καὶ ὀλιγοπωλικὰ στοιχεῖα ἀτελοῦς ἀναπτύξεως καὶ περιβάλλεται μετὰ ὑψηλὴν δασμολογικὴν προστασίαν ἐναντι τῶν ξένων ἀγορῶν.

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν εἶναι ἀτελής καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης διαφορᾶς τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἀναπτύξεως γίνεται ὑπὸ δυσμενεῖς ἔρους. Μετὰ ταυτὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀγορῶν συνδέεται μία ἐπιχειρηματικὴ ψυχολογία ἀβεβαιότητος, «βραχυχρονίου ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀγορᾶς» καὶ ἀδιαφορίας διὰ τὴν ὑψωσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπιχειρήσεως.

5. Ἡ ἀκαμψία τοῦ συστήματος. Ἡ ὅλη διαμόρφωσις τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν διέπεται ἀπὸ μεγάλην ἀκαμψίαν (Inflexibility), διστακτικότητα καὶ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῶν κυρίων ροπῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ροπὴ πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ ἡ ἰκανότης καὶ ἡ ταχύτης τοῦ συστήματος πρὸς προσαρμογὴν.

* *

Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι μία ὑψωσις τῶν τιμῶν δι' αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τῆς συνολικῆς δαπάνης ἐν σχέσει πρὸς τὴν βραδεῖαν μεταβολὴν τῶν εἰσοδημάτων τῶν μὴ ἐνεργῶν ὁμάδων τοῦ πληθυσμοῦ (non active groups) προκαλεῖ ἀνακατανομικὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος (redistributionary Effect) ὑπὲρ τῶν ἐπιχειρηματικῶν στρωμάτων καὶ κίνητρον πρὸς ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς ἐπενδύσεως.

Εἶδομεν ἐπίσης ἀνωτέρω, ὅτι τὸ εἶδος τοῦ οὔτω προκαλουμένου ἀνακατανομικοῦ ἀποτελέσματος δὲν εἶναι τοῦ καταλληλοτέρου τύπου διὰ τὴν ἐπέκτασιν, διότι περιέχει πολλὰ στοιχεῖα αὐτοεξουδετερώσεως πολλῶν εὐνοϊκῶν του διὰ τὴν ἐπέκτασιν ἐπιδράσεων. Διὰ τὴν τελικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνακατανομικοῦ ἀποτελέσματος ἐπὶ τοῦ Expansion Effect ἔχει σημασίαν ἡ μεταβολὴ τὴν ὅποιαν θὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τοῦ τρόπου χρησιμοποίησεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ δι' αὐτὴν ἔχει ἀποφασιστικὸν ρόλον ἡ συμπεριφορὰ τοῦ κεινοῦ καὶ κυρίως ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τοῦ Κράτους. Εἰς

τὸ ἐπιχειρηματικὸν σύστημα παραγωγῆς ἢ ἐπιχειρήσεις ἀποτελεῖ τὸν παραγωγικὸν πυρῆνα. Τὸ κράτος δημιουργεῖ τὸ πλαίσιον καὶ τὰ ἔργα οἰκονομικῆς ὑποδομῆς τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὰς ἐξωτερικὰς οἰκονομίας. Αἱ μακροοικονομικαὶ ἐπιδράσεις τῆς μεταβολῆς τῶν τιμῶν πραγματοποιοιοῦνται διὰ μέσου τῶν μικροοικονομικῶν μεταβολῶν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτως αἱ ἐπιχειρηματικαὶ ἰκανότητες καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ἔχουν πρωταρχικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῆς συνολικῆς προσφορᾶς.

Ἄν καὶ αἱ ὑπανάπτυκτοι χώραι ἔχουν χαμηλὴν ἐπιχειρηματικὴν καὶ κρατικὴν ροπήν πρὸς ἐπένδυσιν, ὡς δεχθῶμεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε τὸ ἀνακατανομητικὸν ἀποτέλεσμα οἱ ἐπιχειρηματῆαι καὶ τὸ κράτος εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ὑψηλὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα καὶ ἀποδοτικότητα τῶν ἐπενδύσεων καὶ νὰ διαθέσουν τὸ μεγαλύτερον δυνατὸν τμῆμα τοῦ διαθέσιμου εἰσοδήματός των πρὸς ἐπίτευξιν ἐνὸς ἐπιπέδου ἐπενδύσεως περίξ τοῦ 15 % τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς πραγματοποιεῖται διὰ μέσου τῆς ἐπενδύσεως. Ἡ ἐπέκτασις εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν κατασκευὴν παραγωγικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς εἰδικεύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος διὰ τὴν αὐξησιν τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀδρανοῦς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τοῦ ἐδάφους.

Ἄν καὶ ὁ σύγχρονος παραγωγικὸς ἐξοπλισμὸς τείνη εἰς τὴν ἐπιβράχυνσιν τῶν παραγωγικῶν καμπῶν καὶ τὴν ἐξοικονόμησιν ἐργασίας (Labour saving capital), μακροχρονίως ἡ σχέση τοῦ κεφαλαίου, τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι συμπληρωματικὴ καὶ ὄχι ἀνταγωνιστικὴ. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου, τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1889—1939 τὸ μέγεθος τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου ἠῤῥῆθη εἰς τὸ δωδεκαπλοῦν καὶ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸ ὀκταπλάσιον χωρὶς σοβαρὰν μόνιμον διαρθρωτικὴν ὑποαπασχόλησιν (Kuznets).

Ἡ ἐπέκτασις προκαλεῖ αὐξησιν τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, αὐξησιν τῆς ἰκανότητος πρὸς κατανάλωσιν καὶ ἐπένδυσιν, νέαν ἐπέκτασιν καὶ ἡ διαδικασία προχωρεῖ μὲ ρυθμὸν γεωμετρικῆς προόδου (Boulding) καὶ ἐντὸς τοῦ χρόνου παράγεται ἓνα εἶδος πολλαπλασιαστοῦ ἐπεκτάσεως.

Ἡ ὑποθεθεῖσα μεγάλη ροπή πρὸς ἐπένδυσιν καὶ ἐπέκτασιν θὰ προσκρούσῃ ἐν τούτοις εἰς τὸ κενὸν (gap) τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως ἐναντι τῆς ἐπιθυμητῆς ἐπενδύσεως καὶ εἰς τὴν ἀνελαστικότητα τῆς προσφορᾶς τῶν εἰδικευμένων ὑπηρεσιῶν καὶ τελικῶς ἡ πραγματοποιηθῆν ἐπένδυσιν (ex-post) θὰ εἶναι μικροτέρα τῆς προσδοκωμένης (ex-ante) ἐπενδύσεως.

Ἄν καὶ αἱ ὑπανάπτυκτοι χώραι ὑποφέρουν ταυτοχρόνως ἀπὸ χαμηλὴν

ροπήν πρὸς ἐπένδυσιν καὶ ἀπὸ τὸ κενὸν τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως (R. Nurkse), τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπενδύσεως καὶ ἡ ἐπέκτασις ὑπὸ τὰς ὑποθεθείσας συνθήκας καὶ εἰς τὰς ἀρχικὰς φάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως γενικῶς ἐξαρτᾶται πρωταρχικῶς ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως. Τὸ κενὸν τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον ἀδιέξοδον (Bottleneck) τῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὴν φάσιν ταύτην.

Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας δὲν ὑπάρχει τὸ παράδοξον τῆς φειδοῦς (the paradox of thrift) καὶ ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ἡ ἀποταμίευσις καὶ ἡ ἐπένδυσις εἶναι συμπληρωματικά.

Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ἡ ρευστὴ ἐκουσία ἀποταμιεύσεως ἔχει διττὴν ἀξίαν : α) καθ' ἑαυτήν, β) ὡς μέσον κινητοποιήσεως ἀδρανῶς ἀποταμιεύσεως, τὴν ὁποίαν ἀποτελεῖ τὸ ἀνεργὸν καὶ ὑποαπασχολούμενον ἐργατικὸν δυναμικόν. Μὲ δεδομένον ποσὸν ρευστῆς ἀποταμιεύσεως εἶναι δυνατόν νὰ κινητοποιηθῇ μεγάλος ὄγκος ἀδρανῶς ἀποταμιεύσεως καὶ νὰ αὐξηθῇ ἡ ἐπένδυσις καὶ ἡ ἐπέκτασις. Καὶ ὅπως μίᾳ ὀριακῇ αὐξήσει τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως αὐξάνει τὸν ὄγκον τῆς συνολικῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τὴν ἐπένδυσιν, δηλαδὴ τὴν βάσιν τοῦ πολλαπλασιαστοῦ τῆς ἐπεκτάσεως, οὕτω καὶ μίᾳ μείωσιν ἢ ἓνα κενὸν τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως μειώνει τὴν βάσιν τοῦ πολλαπλασιαστοῦ καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυναμικῆς ἐπενδύσεως καὶ ἐπεκτάσεως.

Ἡ ροπή πρὸς ἐπέκτασιν ὅμως εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας προσκροῦει ὄχι μόνον εἰς τὸ κενὸν τῆς ἀποταμιεύσεως ἔναντι τῆς ἐπενδύσεως καὶ τὴν ἔλλειψιν ὀργανωμένης ἀγορᾶς κεφαλαίου διὰ τὴν διοχέτευσιν τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς τὴν ἐπένδυσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μικρὸν «ἐπεκτατικὸν ἀποτελέσμα» τῆς πραγματοποιουμένης ἐπενδύσεως.

Ἡ κατανομή τῆς ἐπενδύσεως ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τοῦ Κράτους εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας δὲν πραγματοποιεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς «ἐξισώσεως τῆς ὀριακῆς κοινωνικῆς παραγωγικότητος» καὶ τοῦ «μεγαλυτέρου ἐπεκτατικοῦ ἀποτελέσματος». Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ἡ μεγαλυτέρα ἀναλογία τῶν ἐπενδύσεων στρέφεται εἰς στείρας καὶ μὲ μικρὸν Expansion Effect ἐπενδύσεις, ὅπως εἶναι αἱ πολὺ μακροπρόθεσμοι καὶ πολὺ βραχυπρόθεσμοι ἐπενδύσεις καὶ ὄχι εἰς τὰς λεγομένας Overhead ἐπενδύσεις καὶ τὰ ἔργα οἰκονομικῆς ὑποδομῆς μὲ μεγάλο ἐπεκτατικὸν ἀποτελέσμα.

Ἑπὶ τῆς ἀπορίας εἰς τὴν ἀποταμίευσιν καὶ τὴν ἐπένδυσιν ἔχει ἀπόφωσος «ἐπεκτατικοῦ ἀποτελέσματος».

Αἱ ἐπενδύσεις εἰς κεφαλαιουχικά ἀγαθὰ διαρκοῦς καταναλώσεως, ὡς π.χ. ὁ οἰκισμὸς εἰς τὸν ὁποῖον διατίθεται ὑπολογισμὸν μέρος τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, εἰς τὴν Ἑλλάδα π.χ. περίξ τοῦ 40 % τοῦ συνόλου τῆς ἐπενδύσεως, ἔχει περιωρισμένην καὶ πολὺ βραχυχρόνιον ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀπασχόλησιν πρωτογενῶς καὶ σχεδὸν ἀμελητέας δευτερογενεῖς ἐπιδράσεις. Αἱ ἐπενδύσεις εἰς τὴν παραγωγικὸν ἐξοπλισμὸν ἀντι-

θέτως διὰ τῆς δημιουργίας μακροχρονίων εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως πρωτογενῶς καὶ διὰ τῆς δημιουργίας δευτερογενεῶς ἀπασχολήσεως διὰ τῆς ἰδρύσεως συμπληρωματικῶν καὶ βοηθητικῶν ἐπιχειρήσεων ἔχουν μεγάλο συνολικὸν ἐπεκτατικὸν ἀποτέλεσμα καὶ περιέχουν στοιχεῖα αὐτοαντισταθμίσεως (self-equilibrating forces) τῶν πληθωρικῶν τάσεων. Οὕτως ἀπὸ ἀπόψεως ἐπεκτατικοῦ ἀποτελέσματος ὁ παραγωγικὸς ἐξοπλισμὸς ἀποτελεῖ τὴν καλύτεραν μορφήν ἐπενδύσεως. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐπεκτατικοῦ ἐπίσης ἀποτελέσματος ἐπιδρᾷ εὐνοϊκώτερον ὁ τύπος τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον αὐξάνει περισσότερον τὴν ἀπασχόλησιν παρὰ τὴν παραγωγικότητα. Τὸ ζήτημα ὁμῶς τοῦ γενικῶς καλύτερου τύπου πραγματικοῦ κεφαλαίου εἶναι σύνθετον καὶ ἀπλῶς μόνον δύναται νὰ ἀναφερθῇ ἐδῶ.

Περαιτέρω ἢ ἐπένδυσις καὶ τὸ Expansion Effect ἐπηρεάζονται δυσμενῶς ἀπὸ τὴν ἀνελαστικὴν προσφορὰν τῶν εἰδικευμένων ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, ἀπὸ τὴν μικρὰν ἐλαστικότητα ὑποκαταστάσεως καὶ τὴν μικρὰν συμπληρωματικότητα τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Ἡ παραγωγικὴ ἰκανότης δὲν προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ τὸν ὄγκον τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς συμπληρωματικὰς ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνδυασθοῦν μὲ τὸ κεφάλαιον διὰ νὰ παραχθοῦν ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίαι. Τὰ παραγωγικὰ ἀγαθὰ δὲν παράγουν μόνον τῶν. Ἡ παραγωγικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἀπαιτεῖ τεραστίαν ποικιλίαν εἰδικευμένων ὑπηρεσιῶν μηχανικῶν, ὀργανωτῶν, διευθυντῶν, οἰκονομολόγων, χημικῶν, φυσικῶν, σχεδιαστῶν, τεχνιτῶν, εἰδικευμένων ἐργατῶν κλπ. εἰς τὸ ἀνώτερον, μέσον καὶ κατώτερον ἐπίπεδον. Ἡ στενότης τῶν εἰδικευμένων συμπληρωματικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἀποτελεῖ κατὰ τὴν U. Hicks τὸ σπουδαιότερον ἐμπόδιον τῆς ταχείας ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν σήμερον.

3. Σοβαρώτατον ἐμπόδιον τῆς ἐπεκτάσεως ἀποτελεῖ ἡ ἔλλειψις ὀργανώσεως, ἡ ἔλλειψις καταλλήλων ὀργάνων προγραμματισμοῦ καὶ φορέων τῶν ἔργων, καταλλήλου διαμορφώσεως τῶν θεσμῶν καὶ τῶν παραγωγικῶν κινήτρων καὶ γενικῶς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ τεχνικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρηματικῆς, κοινωνικῆς καὶ κρατικῆς ὀργανώσεως καὶ ὀργανωτικότητος. Ὑπάρχουν πάρα πολλοὶ λόγοι καὶ ἐμπειρία ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τοῦ καθηγητοῦ κ. Ξ. Ζολώτα, ὅτι εἰς τὴν παρούσαν του φάσιν διὰ πολλὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ Ἑλλάς τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως εἶναι κυρίως ποιοτικὸν καὶ ὀργανωτικόν.

4. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀγορῶν. Ἡ ἀγορὰ δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ Expansion Effect τόσον διὰ τοῦ μεγέθους ὅσον καὶ διὰ τοῦ εἶδους καὶ τῆς μορφῆς τῆς. Τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς συνολικῆς ζήτησεως. Τὸ Expansion Effect ἐπηρεάζει ἐπίσης τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς, καὶ τῆς προσ-

φορᾶς. Δεδομένου ὅτι ἡ ροπή πρὸς δαπάνην τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι μεγαλύτερα καὶ αἱ διαρροαὶ (leakages) εἶναι μικρότεροι εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ἐν σχέσει μὲ τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας τὸ ἀξίωμα τοῦ Say καὶ τῆς κλαστικῆς θεωρίας ὅτι ἡ προσφορά δημιουργεῖ τὴν ζήτησίν της καὶ τὴν ἀγορὰν ἔχει βάσιν ἀληθείας διὰ τὰς χώρας αὐτάς.

Λόγω τοῦ ὅτι ἡ ἐλαστικότητα τῆς ἐπεκτάσεως εἶναι μικρὰ εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ μεταβάλλεται βραδέως. Ἡ ἀγορὰ αὕτη εἶναι ἐπίσης μικρὰ καὶ ἡ διαμόρφωσίς της ἐπηρεάζεται ἀπὸ μονοπωλιακὰς καὶ ὀλιγοπωλιακὰς δυνάμεις ἀτελοῦς ἀναπτύξεως. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀλλοιώσεων αὐτῶν τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἶναι ἡ ἀτελής χρησιμοποίησις τῶν διαθέσιμων παραγωγικῶν πόρων ὑπὸ τὴν ἐκάστοτε δεδομένην κατάστασιν τῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ παρεμπόδισις τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν κλάδων. Ὑπὸ καθέστως ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ μὲ πλειοπώλιον δυνατὸν νὰ ἐξοφάνιζωνται τὰ ὑπερκανονικὰ κέρδη καὶ αἱ ζημίαι, ἀλλὰ παραλλήλως δὲν χρησιμοποιεῖται ἡλόκληρος ἡ παραγωγικὴ ἰκανότης τῶν ἐπιχειρήσεων (Ζυλώτας).

Ἡ ἔλλειψις τῆς ἀγορᾶς κεφαλαίου εἶναι σοβαρότατον ἐμπόδιον διὰ τὴν διχέτευσιν τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς τὴν ἐπένδυσιν ἐκδηλουμένη, εἰς τὸ ὕψος τοῦ τόκου ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τὸ ὁποῖον δικαιολογεῖ ἡ πραγματικὴ στενότης τοῦ κεφαλαίου. Ἡ ὑψηλὴ ἀφ' ἑτέρου δασμολογικὴ προστασία τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας μέχρι σημείου τινὸς ἀπαραίτητος διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐγχωρίου παραγωγικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἀναπτύξεώς της κατὰ ἐπικινδύνων ἀνταγωνιστικῶν πιέσεων, καὶ οἱ δυσμενεῖς ὅροι συμμετοχῆς τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν ἢ εἰς εὐρυχώρους οἰκονομίας, στερητικοῦν τὸν ρόλον τοῦ κινήτρου τοῦ κέρδους καὶ τὴν «ἐκπαιδευτικὴν ἐπίδρασιν» τῶν ἀνταγωνιστικῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγορῶν ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τῆς ἐπεκτάσεως.

* * *

Τὸ συνολικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπίδράσεως τῶν ἀνωτέρω ἐμποδίων καὶ τῶν ἀκαμψιῶν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος εἰς τὴν ροπήν πρὸς ἐπέκτασιν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας εἶναι μικρὸς πολλαπλασιαστικὸς ἐπεκτάσεως, ἀπασχολήσεως καὶ εἰσοδήματος καὶ μικρὸς συντελεστῆς προσαρμογῆς. Ἡ ἐλαστικότης ἐπεκτάσεως τῆς προτιμῆσεως τῆς ρευστότητος εἰς τὰς χώρας αὐτάς εἶναι σχετικῶς μικρὰ, δηλαδὴ μεγάλη ἡ ροπή πρὸς δαπάνην. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνακατανομητικοῦ ἀποτελέσματος ἡ ροπή πρὸς δαπάνην θὰ γίνῃ μεγαλύτερα. Ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ὁμως ἡ ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς θὲ εἶναι βραδύτερα ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῆς συνολικῆς δαπάνης.

Ἡ βραδύτερα ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς παραγωγικῆς ἰκανότη

τος ἔναντι τῆς αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ τῆς μεγάλης ροπῆς πρὸς δαπάνην καὶ συνεπῶς τῆς ζητήσεως σημαίνει ἀρνητικὸν νομισματικὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος καὶ τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος, ἦτοι ἀρνητικὸν Expansionary Effect καὶ μικρὸν συντελεστὴν προσαρμογῆς τῆς προσφορᾶς παραγωγικῆς ἰκανότητος πρὸς τὴν ζήτησιν.

Ἄρνητικὸν ὅμως Expansion Effect καὶ μικρὸς συντελεστὴς προσαρμογῆς, δηλαδὴ ποσοτικά καὶ χρονικά καθυστερήσεις τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος ἔναντι τῆς ζητήσεως (lags) θὰ προκαλέσουν ὑπερζήτησιν (excess demand), πληθωρικὰς πιέσεις καὶ πληθωρισμὸν.

Πληθωρισμὸς δὲν εἶναι ἡ ἐφ' ἅπαξ ὑψώσεις τῶν τιμῶν, ἀλλὰ ἡ συνεχῆς πληθωρικὴ πίεσις. Κάθε πληθωρικὴ πίεσις δὲν ἐξελίσσεται κατ' ἀνάγκην εἰς πληθωρισμὸν. Ὁ πρωτογενὴς ὅμως πληθωρισμὸς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ἀρνητικὸν Expansionary Effect θὰ τείνῃ νὰ διευρυνθῇ ἀπὸ δευτερογενεῖς πληθωρικὰς ἐπιδράσεις ὡς ἀπὸ τὰς (defensive reactions) ἀντιδράσεις τῶν θιγομένων κοινωνικῶν ἐμάδων, ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸν, ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα τοῦ κρυφοῦ πληθωρισμοῦ, ἀπὸ τὸ κόστος καὶ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐλαστικότητα τῶν προβλέψεων καὶ τὸν ψυχολογικὸν ἐν γένει πληθωρισμὸν καὶ ἀπὸ τὰς ἀναποφεύκτους νέας αὐξήσεις τῶν χρηματικῶν μέσων.

Διὰ τῶν δευτερογενῶν πληθωρικῶν ἐπιδράσεων ὁ ἀρχόμενος πληθωρισμὸς θὰ ἐξελιχθῇ εἰς καλπάζοντα πληθωρισμὸν καὶ ὑπερπληθωρισμὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ κυριαρχήσουν τὰ μέτρα τῆς ἀντιπληθωρικῆς πολιτικῆς.

Ἡ πληθωρικὴ διαδικασίᾳ καὶ ὁ πληθωρισμὸς θὰ ἐπιβραδύνῃ καὶ τελικῶς θὰ καταστρέψῃ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῶν στρεβλώσεων τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν καὶ διὰ τῆς κερδοσκοπικῆς διαμορφώσεως τοῦ συστήματος.

Σοβαρὰ ἀντιστάθμισις πρὸς τὸ ἀρνητικὸν Expansion Effect καὶ μεγάλη αὐτοισοροπιστικὴ ἐπίδρασις τοῦ συστήματος δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ δυναμικὸν ὀργανικὸν παράγοντα τῆς σταθερότητος καὶ τῆς ἀναπτύξεως, ἀλλὰ ἔ παραγῶν αὐτὸς ὑπετέθη δεδομένος καὶ ἡ ἀνάλυσίς του εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν πλαισίων τῆς παρούσης συζήτησεως.

Ἄθῃναι, Ἰούλιος 1958.